

КНЯГИНЯ ЯНКА - ЗАСНОВНИЦЯ ПЕРШОЇ ДІВОЧОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ У КИЄВІ

Іван ОГІЄНКО

У другій половині XI віку в Києві засяла в нашій духовній культурі блискуча зоря — донька великого князя Всеволода Ярославича княжна Анна чи Янка, як тоді її звали. Жінка в той час, як і далі, в Київській Україні-Русі жодних обмежень в правах не мала — могла вільно працювати як у своєму домі, так і поза ним¹. А проте видатних жінок, щоб сяли в нашому житті, було небагато, — все-таки жінка працювала, головно, як пані дому свого, у себе в господі.

Історія зберегла нам дуже мало імен тих наших жінок, які плідно працювали і для свого народу, і тим стояли понад звичайними жінками. Але все ж подібні були, починаючи з великої княгині Ольги (969 р.).

Тоді бути працівницею на широкому освітньому полі, — це означало стати черницею. Монастирі в Україні з'явилися разом з початком християнства, ще в X віці. Монастирів з часом ставало все більше, і вони були скрізь повні. Але наше тяжке історичне життя, коли Україна постійно горіла, не залишило нам про них достатньо писаних пам'яток.

Великі й сильні духом, і взагалі великі духовними силами чоловіки дорогу мали собі бодай при війську — жінка цього не мала. Але видатна жінка, що мала в собі небуденні сили, часто йшла в монастир, єдине тоді місце, де можна було свої сили і виявити, і належно застосувати.

Це не відповідає дійсності, боцімто до монастиря вступали тільки “зламані душі”, — часто вступали туди і душі сильні та великі, бо поза монастирем вони тоді поля для своєї праці не мали.

У всякому разі, вісім віків (X-XVII ст.) монастирі в Україні були головними центрами, які ширили народну освіту, були центрами нашої культури. Центрами вони zostалися ще і в віці XVIII, але вже починають працювати в нас і світські освітні центри — організовані школи.

Заслуга монастирів у творенні української духовної культури безкінечно велика — це вони, скромні українські монахи й монаш-

ки, Божі бджоли, створили нам усе те, що маємо найкращого в нашій духовній культурі і чим ми пишаємося й тепер.

Ось серед таких маловідомих працівниць на ниві духовної культури в Україні була й велика князівна Анна. Про неї залишилось дуже мало відомостей — головно ті, що подає наш старший літопис “Повість временних літ”, а він взагалі подає мало, та ще про жінку.

Але знаємо, що князівна Анна Всеволодівна вславилася великими ділами: зреклася заміжжя, заснувала в Києві жіночий монастир з першою в Україні жіночою школою при ньому, і все своє чернече життя (1086-1113) віддала на працю освіти українських жінок. При цьому й своє власне життя провадила так чесотно, що православна церква зарахувала її до числа святих, — пам'ять її святкуємо 3 (16) листопада.

Великі люди з великими виробленими характеристиками звичайно виховуються у відповідних родинях — що дитина одержить від батьків своїх, те і в життя понесе, і нестиме його аж до могили. Так було і з князівною Ганкою: що вона з батьківського дому одержала, те і в життя понесла, як черниці Анна.

Ось тому я перше спинюся на родинному оточенні та вихованні князівни Анни і розповім, у якій саме родині вона виховувалась, що вона понесла з свого батьківського дому.

Великий князь Київський Всеволод (1030-1093), у хрещенні Андрей, був четвертим сином² великого князя Ярослава Мудрого (978-1054). Батько дуже любив його. Ярослав Мудрий був людиною високопобожною і прищеплював це своєму улюбленому синові, тому Всеволод виховувався чесотним та побожним, і був справді великим князем.

У князя Всеволода було четверо дітей: син Володимир (Мономах) і три доньки: Танка, Євпраксія та Катерина — і всі вони виховалися в повній християнській українській побожності та в чистому щирому православ'ї, і своє чесотне домашнє виховання всі понесли в дальше живе життя.

Князь Всеволод почав своє князювання в Переяславі-Південному, де пробув один рік, так само рік прокнязював у Чернігові. А вже по цьому міцно засів великим князем у Києві, і пробув тут 15 років (1078-1093)⁴.

Але і в Києві Всеволод не мав спокійного життя — князі коромолили; і їх треба було заспокоювати то грізним словом, а то й гострим мечем. На старість Всеволод хотів відпочити, і йому багато допомагав його розумний син Володимир, що князював у Чернігові. У княжих сварках князь Всеволод сильно занедужав і помер 13 квітня 1093 року. Помер у Києві і 14 квітня був похований, у великій четвер Страсного тижня, у гробі великої церкви Святої Софії⁵. Упокоївся князь на 64 році свого трудячого життя.

Іпатіїв Літопис під 1093 роком дає таку чеснотну характеристику цього великого князя: “Благовірний князь Всеволод ще змалку любив правду, наглядав убогих, віддавав честь єпископам і пресвітерам. Особливо сильно любив він ченців і задовольняв їхні прохання. І сам він здержувався від п’янства та пристрастей”⁶.

На долю Всеволода випало багато війн, і він їх провадив як хоробрий вояка: бився з турками, різався з половцями та ін. А в домі, в родині своїй був завжди побожний та люблячий. Він сильно любив і шанував освіту, “і сидячи вдома, вивчив п’ять мов”, про це свідчить його син Володимир Мономах у своїй “Науці дітям”⁷. А це вказує на великий нахил кн. Всеволода до наук.

Крім цього, князь Всеволод залишив по собі вічний пам’ятник: під Києвом, недалеко від Печерської Лаври, він вибудував величнього Михайлівського Видубицького монастиря⁸.

Коли батько був удома, то день конче проходив так, як описує його син, Володимир Мономах, у “Науці дітям”, — у повній побожності, і вся родина зростала в ній, набираючись чеснотних сил.

І все це молоденька князівна Анка, Ганка-Янка, глибоко сприйняла в свою боголюбну душу: молитва, чеснотне життя, завжди побожність, любов до правди. А в житті лад і порядок — усе це сприйняла й понесла князівна Анна ще з молодечих років у батьківському домі своєму.

За Всеволодового батька, Ярослава Мудрого, 1051-о року митрополічий престол

у Києві зайняв не грек, але свій, українець, Іларіон. Безумовно, це викликало багато тлумачень цієї патріотично-національної події, у зв’язку з чим в Україні побільшилося почищення св. апостола Андрея, як патрона української церкви. Через усе це в родині князя Всеволода могло підійматися багато релігійно-національних питань, серед яких виростала і князівна Анна. І що в таких умовах князь Всеволод поставив 1086-о року для своєї доньки монастир св. Андрея, ясно свідчить, що і князь Всеволод, і князівна Анна стояли за свою національну церкву.

Князь Всеволод оженився рано, ще 1046-о року¹⁰, щебто 16-літнім. Князь Ярослав Мудрий висватав синові грецьку царівну Анну, доньку Візантійського імператора Костянтина IX Мономаха. Виїжджаючи в Україну, царівна Анна привезла частину мощів великомучениці Варвари¹¹ (повні мощі привезла 1108 р. з Костянтинополя в Україну царівна Варвара, дочка візантійського імператора Олексія Комнена, що виходила заміж за великого князя Київського Святополка II і були вони покладені в Михайлівському Золотоверхому монастирі).

Про княгиню Анну Мономах нічого не знаємо. Можемо тільки здогадуватися, що це була високоосвічена та високопобожна грекня. Не виключено, що це вона взяла в свої руки виховання всієї своєї родини й завела в княжому домі православні чеснотні звичаї. І під її впливом жив і великий князь Всеволод, її муж, і її діти: син Володимир (Мономах по матері) та донька Анна (названа за матір’ю).

Це під впливом своєї гречанки-матері одержали освіту і Ганка, а через неї і Пріся. І це вона прищепила своїм донькам таке сильне, святе та чисте православ’є, якого вони міцно трималися все своє життя.

Велика княгиня Анна померла 1067-о року, побувши за Всеволодом 21 рік. Всеволод оженився вдруге з княжною Полоцькою, теж Анною. Анна Полоцька померла 1111-о року. Про вплив мачухи на князівну Анну Всеволодівну нічого не знаємо.

Від Анни Полоцької князь Всеволод мав двох доньок — Євпраксію-Прісю (народилася 1069-о чи 1071-о року) та Катерину. Вплив княгині гречанки залишався в домі й по її смерті 1067-о року, і всі діти виховувалися в чистому православ’ї.

Про великого князя Всеволода Ярославича знаємо, що він знав п'ять мов. Його дружина, грекиня Анна, вивчила свого мужа грецької мови, а може, й інших. Певне й доня Ганка щебетала по-маминому, по-грецькому.

Іпатіїв Літопис під 1053-м роком коротко подає: “Року 1053-о у Всеволода народився син Володимир від цариці Грецької”.

Володимир (за матір'ю Мономах) мав великий вплив на свою сестричку Ганку. Князь Володимир прожив 72 роки (1053-1125), на 12 літ пережив молодшу сестру свою і мав змогу належно опікуватися нею все життя. Високоосвічений, він багато дав із своєї освіти і своїй сестрі. Володимир був дуже побожним, щиро любив духовенство, а особливо монахів.

Усю свою ідеологію великий князь Володимир подав у глибокому історичному творі чесного життя “Наука дітям”. Безумовно, це була ідеологія всієї родини князя Всеволода, надихана матір'ю, Анною Мономах.

Цю ж ідеологію носила в собі і князівна Анна чи Ганка все життя своє — на ній була вихована, з нею вона й росла.

Другу доньку свою, Прісю, великий князь Всеволод Ярославич мав від своєї другої жінки — від Анни, княжни Полоцької; від неї ж мав і доньку Катерину.

Коли саме народилася донька Євпраксія (Пріся), — історики не подають однаково. Дослідник її життя, С. Розанов, роком народження вважає 1071 рік, а Б. Рамм — 1068 рік. Отже, донька Анна була десь на 13-16 літ старша від Прісі.

Сестри росли разом, і старша Анна напевне мала великий вплив на молодшу Прісю, і напевне багато передала їй свого, що прищепила їй грекиня-мати. І напевне це Анна намовила сестру Прісю не міняти своєї православної віри, коли б вона вийшла заміж за католика в Європі.

Настрій у домі був чисто православний і в цьому виховувалася й Пріся — Євпраксія. Ганка мала на сестрицю сильний вплив, обидві багато вчилися, обидві мріяли про краще життя. Але тоді в Києві не було ще жіночого монастиря, добре організованого, де б вони могли навчатися.

Усе, що я вище коротко розповів, показує, в якій чеснотній родині виховувалась князівна Ганка. І батько, і мати, і старший

брат Володимир сильно впливали на зріст та розквіт Ганчиної побожності та чеснотності.

До родини князя Всеволода був близький і Київський Митрополит Іоанн II, великий учений-богослов свого часу, який, певне, не раз вивчав у князівському домі, як далеко від православія відійшов папа. Це особливо стало реальним з того часу, коли папа Климент III прислав у Київ посольство з пропозицією поєднання церков. Це все сильно вплинуло і на Ганку, і на Прісю, і в обох зміцнило православну ідеологію, і обох змусило до реальної дії для зміцнення православія, як віри української.

Літопис кілька разів називає князівну Анну Янкою. Янка — це зменшена форма від Анна — Ганна, а незаміжніх дівчат в Україні звичайно звали і звать іменами зменшеними чи пестливими. Постання форми Янка фонетичне могло бути таке: Анна — Ганна — Анка — Ганка — Янка. Форма Янка, таким чином, не конче польського походження. В XI столітті в літописах форма Ян, наприклад, досить часто серед православних: Ян Вишатич, Янець, Ян Усмошвець т. ін.

У томі IV Словника Б. Грінченка на церковнослов'янське Анна знаходимо: Ганна, Ганка, Ганька. Але Янка вже нема.

Коли народилася князівна Янка Всеволодівна? Володимир (Мономах) народився року 1053-го, тому Янка, як наступна дитина, могла народитися десь року 1055-го.

В XI ст. монашество сильно шанувалось, бо воно багато й реально працювало для поширення й поглиблення в народні маси християнства¹².

Українська жінка була вільна, вільно появлялася в товаристві, була на товариських пирах¹³. Отже, і князівна Анна вільно стала черницею, бо ніхто її до цього не силував. Вступ у невісти Христові був для Янки радістю, а не примусом.

Що було причиною, що князівна Анна-Янка прийняла чернецтво? Знаючи те побожне життя, яке панувало в домі великого князя Всеволода, можна припустити, що Янчин вступ у монашество був добровільний — вона ще з дитячих літ полюбила Господа над усе, і не раз мріяла з сестрою Прісею про життя в монастирі. Сильний дух Анни повів її в монастир.

Напевне, не раз говорила Янка з батьком про постриг у черниці. Укінці Всеволод пого-

дився і взявся за побудову свого монастиря, щоб його дочка стала в ньому ігуменею. І князь Всеволод монастиря побудував — це монастир Св. Андрея¹⁴.

А коли був побудований монастир, то князівна Янка, мавши 31 рік життя, прийняла й постриг того ж 1086 року¹⁵. І стала, певне, й ігуменею цього Св. Андріївського монастиря. Усе це сталося за митрополита Іоанна II.

Про все вищеподане Іпатіїв Літопис розповідає під 1086 р. так: “Року 1086-го Всеволод заклав Церкву Святого Андрея за Іоанна, доброго (чи: Преподобного) Митрополита. Біля цієї церкви побудував і монастир і в ньому постриглася дівою дочка його, на ім'я Янка. Ця Янка збрала багатьох черниць і жила з ними за монашим Чином”¹⁶.

Цю звістку подають і інші Літописи. Переяславський Літопис подає її так (лист 50): “Року 1086-го князь Всеволод заклав Церкву Святого Андрея, за доброго Митрополита Іоанна, і монастиря, в якому Всеволод постриг дочку свою Янку, і побудував жіночого монастиря”¹⁷.

Звертає на себе увагу, що церква побудована була на честь Св. Апостола Андрея, і монастир звався Андріївським. Це вказує на ту свою національно-християнську ідеологію, з якою і церква будувалась, і монастир закладався.

У Візантії в XI віці була поширена думка, що Апостол Андрей відвідав Руську Землю. Зокрема, візантійський імператор Михаїл VII Дука писав Всеволоду Ярославичу (батькові Володимира Мономаха), що одні й ті самі самовидці Євангельської Проповіді оголосили Християнство в обох народів. Особливе шанування Апостола Андрея було власне в цього Всеволода Ярославича і його потомства: “Року 1086-го Всеволод заклав у Києві церкву апостола Андрея, і в ній постригається його дочка Янка. Року 1090-го в Переяславі закладається друга церква апостола Андрея. Ім'я Андрея носили син і онук Володимира Мономаха — Андрей Добрий і Андрей Боголюбський”¹⁸.

Усе це вказує, що праця князівни Анни була свідомо ідеологічною: нашу святу православну церкву в Україні-Русі заклав той самий апостол, який заклав і церкву Візантійську. Українці і греки в церковному відношенні — народ рівний.

Про працю преподобної Анни в своєму монастирі Іпатіїв Літопис під 1086 роком подає: “Вона збрала багато черниць і жила з ними за монастирським Чином”. Чин цей, чи устав, був візантійський православний, що помалу переходив від греків в Україну.

Анна Всеволодівна 27 літ свого життя (1086-1113) віддала служінню Господові монашеством і “жила вкупі з іншими черницями в пості, молитвах та в глибокому смиренні”¹⁹. Анна запопадливо працювала як ігуменя Св. Андріївського монастиря, щоб його належно поставити.

Російський перший історик Василь Татищев (1686-1750) пише в своїй “Історії Росії” про нашу князю Анну так: “Анна збрала в свій монастир кілька панн і навчала їх писання, а також ремесел, співу та шиттю”²⁰. Це дуже важлива звістка, бо показує ширше працю ігумені Анни. Наука тепер установила, що історик В. Татищев користувався невідомими нам літописами.

Жіноча освіта на той час в Україні була дуже мала. Але коли Україна охрестилася року 988-го, помалу постають у нас і школи.

Анна набула собі добру освіту від батька Всеволода, та й від своєї матері-грекині та свого старшого брата Володимира могла багато набути. І від того ж 1086 року ігуменя Анна заклала в своєму монастирі дівочу школу — це перша дівоча школа в Україні. Преподобна Анна збирала для науки дівчат усіх класів, хто хотів навчатися.

Анна навчала дівчат читати, писати, співати в церкві, навчала й жіночих ремесел²¹. Книжне діло ігуменя Анна напевне знала добре — батько Всеволод давав їй переписувати книжки²². Тому можливо, що в своїй школі преподобна Анна навчала дівчат і переписування книжок.

Це була на той час велика культурна подія — заснування першої дівочої школи в Києві. Історик свідчить, що “Блаженна Анна-Янка постриглася в черниці в Андріївському жіночому монастирі в Києві і відкрила при ньому школу для дівчат — першу школу на всю Русь”²³.

А інший історик свідчить про те саме, подаючи історію народної освіти в Русі: “На 1086 рік відноситься (перша) звістка про школу для жінок, яку заснувала царівна Анна”²⁴. Але літописи про Аннину школу мов-

чать, указують лише про її монастир. Правда, монастир — то часто була й школа для того часу.

Треба думати, що великий князь київський Всеволод, побудувавши церкву й монастир зі школою при ній, добре їх забезпечив, давши на їх утримання, за звичаєм часу, відповідні маєтки. Пізніше опікуном цього родинного культурного центру Всеволодичів став старший син його, великий князь Володимир Мономах. І монастир, і жіноча школа, треба думати, добре виконували своє завдання.

Року 1089-го ігуменя Св. Андріївського монастиря в Києві їздила до Костянтинополя в різних справах. Поїздка ця дуже важлива, але про неї не позосталося жодних ясних свідчень.

Іпатіїв та Лаврентіїв Літописи коротко подають під 1089-м роком: “Цього 1089 року пішла Янка, дочка Всеволодова, в Греки”. Так само свідчить і Троїцький Літопис.

Чого їздила ігуменя Анна в Костянтинополь? Можна вказати кілька потреб на це. Перша причина, — щоб відвідати матірню родину Мономахів. Дехто з учених припускає, що Анна їздила з матір’ю, але це непорозуміння: її мати рано померла, ще року 1067-го.

По-друге, ігуменя Анна провадила жіночого монастиря й жіночу школу, і хотіла побачити, як ці справи стоять у висококультурній Візантії, щоб повчитися доброму.

Так звана “Степенна Книга” XVI віку (І. 228) справедливо пише про це: “Анна ходила в Костянтинополь не надурно, а з тим, щоб удвоє бути корисною собі й іншим черницям Руської Землі”²⁵.

Це було справді велике завдання, яке високо ставить преподобну Анну, як піонерку жіночої освіти в Україні.

Є зовсім неправдива західна байка, буцімто Анна їздила в Костянтинополь, щоб побачитися з візантійським імператором Костянтином X Дукою, за якого мала вийти заміж. А не вийшовши, постриглася в черниці²⁶. Анна їздила в Костянтинополь року 1089-го, а імператор Костянтин Дука помер року 1067-го... Та й Анна року 1089-го була вже черницею-ігуменею, і про вихід заміж і думати не могла.

Року 1089-го помер Київський митрополит, славний Іоанн II. А що ігуменя Анна вибиралася до Костянтинополя, то князь Всеволод доручив дочці і справу скорішого

прислання наступника на митрополичий престол, бо звичайно в Візантії з цим не поспішали. І ігуменя Анна виконала й це завдання, як завдання всієї Руси-України.

Усі літописи подають, що князівна Анна привезла з собою нового митрополита Іоанна III. Але подають про це неоднаково.

Найстаріший Літопис за Лаврентієвим списком розповідає: “Цього 1089 року пішла Янка, дочка Всеволода, названа вище, в Греки. І привела Янка митрополита Іоанна Скопчину. Коли люди його побачили, то всі казали: “Це мерлець прийшов!”. І рік пробувши, помер. “Це був муж не книжний, але простий умом і просторіка”²⁷.

Іпатіїв Літопис дослівно все це повторює, але робить поправку-вставку: “Янка привела митрополита і скопчину”. А вже Новгородський I Літопис подає: “Року 1089-го привела Янка митрополита-скопця, якого звали Іоанн”.

А цінний Троїцький Літопис під 1089 роком зовсім інакше характеризує митрополита-скопця: “Це був муж книжний, але умом простий і просторікий”²⁸. Отже, оцінено митрополита зовсім інакше, і правдиво. “Просторікий” — це похвала, а не осуд.

Скопців у Візантії завжди було немало, бо тут було й насильне політичне оскоплення, — щоб забрати з дороги великих конкурентів. Так, знаємо, що патріарх Костянтинопольський Ігнатій в IX столітті був скопець — насильно оскоплений, щоб не був кандидатом на візантійський престол.

Православна церква вже з перших віків виступала рішуче проти добровільного оскоплення (див. Апостольські Правила 22, 23 і 24). Але скопець насильний може бути навіть єпископом (Апостольське 21, Канон 1 Першого Вселенського Собору 325 р.).

Усе це свідчить, що митрополит Іоанн III був дуже видатною особою, а тому підсміювання проф. М. Грушевського з князівни Янки (вибрала митрополита “під свої погляди”) та з митрополита (“був це якийсь крайній аскет”) зовсім не виправдані²⁹. Так само недоречно й підсміювання Ол. Лугового: “облудні греки...”³⁰ і т. д. Іоанн III був особою визначною, тому з якихось причин був насильно оскоплений. Коли б він став скопцем добровільно, то, згідно з канонами, був би позбавлений духовного сану. Знаменитий Ориген у III ві-

ці сам оскопив себе, і за це був позбавлений священства.

Митрополит Іоанн III написав до папи Климента III своє Послання з приводу поєднання церков, про що папа звертався до покійного митрополита Іоанна II — послання сильне, богословськи виправдане. Це послання потрапило й до Патріаршої бібліотеки в Москві, де зберігається і тепер³¹.

На жаль, листів папи Климента III до Київського митрополита Іоанна II римське видання 1953 р. Documenta Pontificum Romae не подає, як антипапи. А шкода, бо ж це справа високої ваги: у справі поєднання церков звернулися найперше до митрополита Київського!

Як приймали ігуменю велику князівну Анну в Костянтинополі, нічого не знаємо. Була вона донькою грецької царівни і онукою грецького (візантійського) імператора Костянтина IX, тому, певне, її пишню приймали.

Року 1090-го ігуменя Анна вернулася в Київ, до свого Св. Андріївського монастиря та до своєї школи, і працювала далі.

По великих трудах для освіти та виховання українського жіноцтва ігуменя, велика князівна Анна, упокоїлась у Бозі 3 листопада 1113 року.

Іпатіївський Літопис під 1112 роком свідчає: “Того ж 1112 року переставилася Янка, донька Всеволодова, сестра Володимира (Мономаха) місяця листопада в 3 день. Покладена вона була в церкві Святого Андрея, яку побудував батько її. Тут вона і постриглася, в цій церкві, будши дівою”.

Це саме знаходимо і в “Повісті Временних Літ” за Лаврентієвим списком, також під 1112 роком.

За тодішнім літочисленням 3 листопада йшло вже на 1113 рік, тому упокоєння ігумені Анни звичайно відноситься на 1113 рік. Так, Троїцький Літопис подає: “Того ж 1113 (6621) року переставилася Янка, дочка Всеволодова, місяця листопада 3-го дня”.

Преподобна Анна упокоїлася в Бозі десь на 58-му (1055-1113) році свого життя. У стародавніх рукописних Святах подається: “В Андріївському монастирі Свята князівна Анна Всеволодівна переставилася року 6624 (1116) місяця мая 18 дня”³². А 18 мая — це був, певне, день знайдення її нетлінних мощів.

Монастир Св. Андрея Первозваного в Києві проіснував 154 роки (1086-1240). Тіль-

ки татари року 1240-го так його зруйнували, що він уже не піднявся. Княжий рід Мономаховичів був уже не в силі його відновити.

Св. Андріївський монастир став місцем упокоєння роду великого князя Всеволода Ярославовича.

“Року 1108-го переставилася Катерина (інші списки дають: Єрина, Орина), Всеволодова дочка, місяця липня в 24 день”. Так подає Іпатіїв Літопис. Де похована — мовчить, але, певне, в Св. Андріївському монастирі.

Року 1111 померла мачуха Аннина — друга жінка Всеволодова. “Повість Временних Літ” під цим роком подає: “Того ж 1111 року переставилася княгиня Всеволодова, місяця жовтня 7-го дня, і положена була в монастирі Святого Андрея”. У доньки Анни!

Там само був похований і великий князь Ярополк II (1082-1139), син Володимира Мономаха. Іпатіїв Літопис про це подає: “Того ж 1139-го року переставився князь Ярополк, місяця лютого 18 дня, і був покладений в Янчиному монастирі у Святого Андрея” в Києві. Отже, похований був десь при церкві.

А під 1145 роком той же Літопис ще повідомляє: “Того ж 1145-го року благовірна княгиня Олена-Яська перенесла свого князя Ярополка з гробниці в церкву Святого Андрея і поклала його у Янки”, цебто — поруч із тілом тітки його преподобної Анни.

Про Янчин монастир маємо ще пізнішу звістку. Троїцький Літопис під 1170 роком подає: “Переставився благородний князь Володимир Андрійович, і поклали його у Святого Андрея в Києві, в Янчиному монастирі”³³. Це князь Дорогобузький, син кн. Андрія Боголюбського.

По впокоєнні ігумені Анни року 1113-го в I Андріївському монастирі керували вже ігумени. Так, Іпатіїв Літопис згадує під 1115 та 1127 роками Андріївського ігумена Григорія, а під 1171 — ігумена Симеона, улюбленця княжого³⁴.

Той самий Іпатіїв Літопис під 1131 роком подає: “Того року посвячена була церква Святого Андрея Янчиного монастиря”³⁵ — певне, відбулась велика перебудова, і церкву освятили вдруге.

Янка сильно врізалася в пам’ять киян, і сам монастир звичайно звався “Янчин монастир” по всіх Літописах.

Де саме стояв Янчин монастир у Києві? Проф. Д. С. Ліхачов рішуче стверджує, що

це невідомо³⁶. Але інші дослідники Києва вказують місце цього монастиря. Так, І. Фундуклей у своїй відомій праці 1847 р. “Обозръніе Києва” на с. 101 подає: “Андріївський монастир стояв біля Михайлівського монастиря. Його зруйнував Батий (р. 1240-го), — руїни його показують у садку і під будинком одного мешканця”³⁷.

Інший учений пише: “Янчин монастир знаходився в місті Києві між Десятинною Церквою і княжим палацом. Батий р. 1240-го зруйнував цього монастиря, і більше він не відновлявся”³⁸.

Відомий дослідник Києва, Микола Закревський про це пише: “Без жодного сумніву треба думати, що Андріївський монастир знаходився в давнішій частині старого Києва, у теперішньому Андріївському відділі її, між Десятинною Церквою і княжим дворцем, поблизу Церкви Св. Феодора Тирона, на захід від теперішньої Трисвятительської. Місце останньої відгадуємо по неостатньому рисунку ві монаха Кальнофойського”³⁹.

Анна Всеволодівна свого часу була дуже популярною. І справді, 27 літ (1086-1113) вона працювала в Києві і на ниві монашій, і на ниві культурно-освітній. Вона першою віддала все життя своє на працю для української жінки, і вела цю працю аж до своєї смерті, вела її 27 літ. Свята князівна Анна заснувала в Києві першу жіночу школу, і вже тим самим вона велика й незабутня. Велика князівна зрелася вийти заміж, і дівою вступила в монастир, і не вийшла з нього аж до свого упокоєння. А перед нею ж, як великою княжною, стелилися всі розкоші світові, навіть стати царицею десь в Європі! Але вона все кинула, стала невістою Христовою і служила Богові службою українському народові аж до смерті своєї!..

Анна Всеволодівна була жінкою великого духу, яка високо стояла понад іншими. І власне її великий дух привів її в монастир, великий дух подиктував їй служити Богові службою народові. Така жінка в XI столітті робить велику честь українському народові, з якого вона вийшла.

Анна, як черниця, велика князівна, сильно впливала на тодішню молодь, і вона гуртувалася в Янчиній школі, набуваючи собі належну освіту. Її улюблена сестриця Пріся показала, що ця освіта була й національна та патріотична. Пріся, київська велика князівна,

не захотіла обміняти православну віру на німецьке царювання, і тут виявився безсумнівний вплив старшої сестри Ганки.

Історія української культури ніколи не забуде піонерки жіночої освіти в Україні, князівни Анни. Так, року 1240-го монголи зруйнували й спалили Янчиного монастиря, але навіки позостанеться між нами славне ім'я її та незабутня її праця!⁴⁰

Церква вшанувала всю працю ігумені Анни. Коли її тіло перекладали в нову домовину (може, це було 18 травня), то побачили, що воно нетлінне... І церква зарахувала ігуменю Анну до хору українських Святих. Напевне, творилися й чуда над її могилою. Коли це було і як відбулася ця канонізація Анни Всеволодівни — нічого не знаємо. Треба думати, що для преподобної Анни розпочалося перше в Києві місцеве шанування, а пізніше — всеукраїнське. Тепер Анна шанується, як всеукраїнська та всеросійська Свята 3 (16) листопада.

Архієпископ Філарет у своїй високоцінній науковій праці “Життя Святих” (т. XI, с. 25) подає, що він знайшов стародавній⁴¹ рукописні Святці, і в них під 18 травня записано: “Свята князівна Анна Всеволодівна”. Можливо, що 18 травня — це день знайдення нетлінних мощів ігумені Анни.

Преподобна Анна серед українського жіноцтва ясною зорею сяє аж дотепер. Вона — честь і слава Української православної церкви, вона — окраса української культури, вона — блискуча зоря українського народу!

Хор святих українок розпочала в нас ще Свята Ольга (969 р.). Найясніша зоря серед усіх — преподобна Анна-Ганка Всеволодівна!

1 Грушевський М. Історія України-Руси. - Т. III. - С. 376.

2 Іпатіївський Літопис, видання 1871 р. - С. 105, під 1030 роком.

3 Там само. - С. 151.

4 Іпатіївський Літопис. - С. 152.

5 Там само. - С. 151; Солов'єв С. Історія Росії. - Кн. I. - С. 310.

6 Іпатіївський Літопис. - С. 151, під 1093 роком; Солов'єв С. Історія Росії. - Кн. I. - С. 305-310.

7 Солов'єв С. - Кн. I. - С. 746-747.

8 Голубинский. Історія Русской Церкви. - М., 1881. - Т. I. - Кн. 2. - С. 627.

10 Словник Брокгауза. - Півтом 13. - С. 385.

11 Архієпископ Філарет. Життя Святих. Т. XI. - С. 23.

12 Солов'єв С. Історія Росії. - Кн. I. - С. 735.

13 Проф. М. Грушевський. Історія України-Руси. - Т. III. - С. 377.

14 Голубинский Е. 1881. - Т. I. - Кн. 2. - С. 627. У Карамзина т. II, прим. 156.

15 Соловьевъ С. (І. 736 за Іпатіївським Літописом, с. 144) відносить постриг Янки на 1086 р.; *Арх. Філарет* (Життя Святых, т. XI, с. 24) відносить це на 1087 рік - це безпідставно.

16 Іпатіїв Літопис. - С. 144.

17 *Арх. Філарет. Життя Святых.* - Т. XI. - С. 386.

18 "Повесть Временных Лет". Ч. II. Додатки, с. 218. - М., 1950.

19 *Арх. Філарет. Життя Святых.* Т. XI. - С. 25.

20 Там само. - Том II. - С. 138. 1773 р.

21 *Арх. Філарет. Життя Святых.* - Т. XI. - С. 25.

22 *Луговий Ол.* - С. 36.

23 "Правосл. энциклопедія". - Т. 1. - СПб., 1900. - С. 79.

24 "Энцикл. Словарь" Брокгауза. Півтом 40. - С. 752.

25 *Філарет. Життя Святых.* - Т. XI. - С. 25.

26 *Луговий Ол.* - С. 36.

27 *Просторікий* - той, що говорить просто, не красномовний.

28 Троїцький Літопис цитую з видання 1950 року, М.Д.Приселкова.

29 *Грушевський М.* Історія України-Руси. - Т. III. - С. 380.

30 "Визначне Жіноцтво України". - Торонто, 1942. - С.

31 Энцикл. Словарь Брокгауза. Півтом 36. - С. 674.

32 Подає *Арх. Філарет* під 3 листопада на с. 25. Що це за Святе знаємо.

33 Видання М.Д. Приселкова, 1950 р. - С. 250. За Лавріним списком с. 154.

34 Іпатіїв Літопис. Видання 1871. - С. 201, 210 і 374.

35 Там само. - С. 212.

36 Там само. - С. 413-414.

37 Ці руїни і знайдене в них описане в "Журнале Нар. Просв." 1833 р., кн. 3.

38 Энцикл. Словарь Брокгауза. Півтом 82.

39 Описаніє Києва. 1868. - С. 189. Про Янчиного монастиря див. с. 188-189.

40 Шкода, що в "Енциклопедії Українознавства", зошит 3 на с. 47, про Святу Анну не згадується!

41 На жаль, *Арх. Філарет* не вказує вік цих Святців. У праці Є. Голубинського "Історія Канонізації Святых" (1903 р.) про Святу Анну згадки немає. В українських Требниках XVII ст. так само не згадується про Св. Анну Всеволодівну.

ДЛЯ